

A „szociális iskola” modelljének adaptációs segédanyaga

Készült az Igazgyöngy Alapítvány
esélyteremtő munkájának összegzéseként
„A halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek felzárkózását
segítő, modellértékű iskolai és iskolához kapcsolódó
innovatív programok támogatására”
kiírt ISK-HALO-11-0037 azonosító számú,
Esélyteremtés az oktatáson át - című projekt keretében

2012.

Készítette: L. Ritók Nóra

Előszó:

Három éve indult el az eddig felhalmozódott integrációs tapasztalataink stratégiaszerű rendszerbe foglalása, és bevezetése egy településen, aminek jobb híján a „szociális iskola” elnevezést adtuk.

Azóta a program pozitív hatását megtapasztalva próbáljuk másutt is beépíteni ezt a szemléletet, munkamódszert, ami sajátosan ötvözi az oktatást és a szociális munkát, és reményeink szerint segítheti a mélyszegénységben élő, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek integrációjának hatékonyságát.

A folyamat nem lezárt. Napról napra új problémákkal szembesülünk, melyek a változó társadalmi-gazdasági közegben mindig új kihívásokat jelentenek. Változtatnunk kell, alkalmazkodnunk, módosítanunk, új utakat keresnünk. Az alapelvek azonban már kipróbáltan pillérei ennek a munkának.

Ebben a kiadványban ezeket rögzítjük, leírva tapasztalatainkat, és kérdéseket nyitva a megoldások felé. Segítségével máshol is kipróbálható kereteket adunk, melyeket sajátossá tesz az adott közösség, település problémája. A modellt mi is folyamatosan fejlesztjük. Jelen rögzítés egy állapot, ennek a munkának az első olyan állomása, amikor összegzünk.

A probléma rövid bemutatása:

A földrajzi-társadalmi helyzet, az ebből adódó korlátok egy sor olyan problémát hoznak magukkal, amelyeket az oktatási rendszerben (nemcsak a berettyóújfalui kistérségben, hanem az egész országban) már jó ideje megfigyelhetünk:

- A hátrányos helyzetű gyerekek tanulási motivációja kicsi, szocioökonómiai státuszukból eredően nem képesek beilleszkedni a tágabb közösségekbe, sokan tanulási nehézségekkel küzdenek. Énképük általában nem pozitív, sok közöttük a lemorzsolódó, kimaradó, évismétlő.
- A többségi társadalom egyre nehezebben viseli a sok esetben deviáns viselkedésű tanulókat, a szülők nem hívei az integrációnak, értékítéletüket továbbadják gyermekeiknek, akik azt az iskolába behozzák. Együttműködési szándékuk minimális. Kirekesztők, elutasítók.
- A pedagógusok nem képesek megbirkózni a helyzettel, mára már szinte minden általános iskolában jelentős gondok vannak. A szülőkkel való kapcsolat nem megfelelő. A pedagógusok úgy érzik, nincsenek eszközeik a helyzet kezelésére.
- A különböző ágazatok (oktatási, szociális, egészségügyi, rendvédelmi, munkaügyi, önkormányzati, civil stb.) nem képesek összefogni, egymás munkáját

segíteni, erősíteni. A szemléletük elsősorban ügyintéző jellegű, leginkább a protokoll betartására figyelő, nincs komplex összefogás egy-egy gyerek, család problémáinak megoldására.

Intézményünk minderre reflektálva fejleszt egy működőképes modellt, aminek alapja a művészettel nevelés, és szerves kiegészítője egy széles körű, inkább szociális munka jellegű, támogató, koordináló tevékenység.

Néhány szó az Igazgyöngyről:

Az Igazgyöngy Alapítvány úgy indult 13 éve, mint egy művészeti iskolát fenntartó civil szervezet. Aztán mégis más lett. Mert egy olyan kistérségben, mint a berettyóújfalui, ami a 33 LHH (leghátrányosabb helyzetű) kistérség egyike, nem lehetett más. Mert abban az intézményben, ahol a tanulólétszám összetételének jellemzője, hogy a gyerekek 70 %-ban hátrányos helyzetűek, és ezen belül közel 300 fő HHH (halmozottan hátrányos helyzetű), mélyszegénységben, általában szegregátumokban élő, zömében cigány gyerek, ott muszáj tenni valamit. Valamit, ami túlmutat az oktatáson.

Így kezdődött a munkánk. Azzal a felismeréssel, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek integrációja, esélyteremtése sosem fog megoldódni az iskola falain belül. Legyen az bármilyen oktatásszervezés, módszer, technika, az iskola nem tud akkora hatást gyakorolni a gyerekekre a tanteremben, ami elég lenne ahhoz, hogy ne a nyomort termelje újra ez a réteg. Mert náluk a születéstől, vagy talán még előbb meghatározódik minden. Mert itt, ebben a társadalmi rétegben minden nagyon korán eldől. És a következő lépések sosem előre visznek.

Sokáig próbáltunk persze mi is úgy dolgozni ezekkel a gyerekekkel, hogy az iskola falain belül kívántunk megoldást keresni a problémákra, illetve csupán azokat az együttműködési formákat gyakoroltuk, amelyeket a törvény előír. Pedagógiai módszerek, tananyagfejlesztések, fogadónapok, szülői értekezletek, stb. Ez általában sikereket is hoz a normál körülmények között élő vagy „csak” hátrányos helyzetű gyerekeknél.

Észre kellett azonban vennünk, hogy annál a társadalmi csoportnál, akiknek gyerekei a halmozottan hátrányos helyzetű kategóriába tartoznak (vagyis a hátrányos helyzet hivatalos igazolása mellé egy szülői nyilatkozat is társul, miszerint a szülők iskolai végzettsége nem haladja meg a nyolc osztályt), ez a gyakorlat nem vezet sikerre, nem elégséges. Ide egy sokkal inkább kiterjesztett, átgondoltabb és szisztematikusabb munka szükséges.

Mára az oktatás és az esélyteremtés teljes egységgé fonódott össze munkánkban. Az iskola és a fenntartó alapítvány csupán a finanszírozási kérdésben különül el, a kiegészítő feladatokat, ami nem kötődik a művészetoktatáshoz, az alapítvány fedezi. Ennek forrásai a civil szervezetek számára elérhető 1%, pályázatok, illetve különféle céges és magánszemélyes adományok.

A modellfejlesztésünk fő területe Told, egy kis zsáktelepülés, mely a probléma minden elemét hordozza. Kapacitásunk arra elegendő, hogy a legtöbb hatást kifejtő tevékenységet ide koncentráljuk. A modell elemeinek adaptációjával több településen próbálkoztunk, illetve próbálkozunk, pl. az NCA és az OSI támogatásával Biharkeresztesen, az ISKHALO program keretében Körösszakálban, és még a kistérség 11 településén, különféle mértékben alkalmazzuk fejlesztésünk egyes részeit.

Néhány jellemző a probléma indoklására:

- A gyerekek általános iskolában jelentkező problémáit is vizsgálva hamar rájöttünk arra, hogy őket az oktatási modernizáció az eredményesség szempontjából gyakorlatilag érintetlenül hagyja. A napjainkban elvárt modernizálás, elszámoltatás, integráció adminisztratív ellenőrzéseinek az iskolák megfelelnek, a valós kép azonban más. Sok olyan rossz gyakorlat került a látókörünkbe, ami nem a probléma megoldását, hanem az eltusolását, csupán a pályázatoknak, méréseknek való adminisztratív megfelelést tükrözte.
- Számtalan olyan eset van, amikor más ágazatok, intézmények, az ellátó rendszer működési zavarai miatt kerülnek a gyerekek önhibájukon kívül tarthatatlan helyzetbe.
- Tovább nehezíti a problémát, hogy a családok értékrendszere, életmódja következtében jellemzően jelen van a partneri viszony teljes hiánya.
- A problémarendszer rendkívül bonyolult, létrejöttéért az érintett intézményrendszer minden szereplője felelős, és benne van a szülők egyéni felelőssége is.

Mindezek miatt az iskolában nyújtott fejlesztés hatása nagymértékben csökken, néha semmivé válik. A megfelelő képességekkel rendelkező, ígéretesen induló gyerekek már 10 éves korukra olyan deviáns magatartást mutatnak, amelyet a rendszer nem képes kezelni. Másoknál pedig nem sikerül már a kezdeteknél sem a megfelelő mértékű hátránykompenzálást elvégezni. Náluk a hátrány csak tovább mélyül az oktatási rendszerben. Az általános iskolai oktatás ma megerősíti bennük azt az érzést, hogy az iskola egy rajtuk kívül álló valami, ahol kudarcok sora éri őket, amivel szemben negatív érzéseik vannak, és ezek az évek során tovább erősödnek. Az átbukdácsolt általános iskola után a szakiskolákba kerülő gyerekeknél csak tovább fokozódik a probléma. Nincs megfelelő alaptudás, tanulási technika, motiváció, tovább erősödnek a deviáns magatartásformák, növekszik a lemorzsolódók aránya. Az iskola sok helyen tehetetlen, a gyerekek továbbgörgetésével, a csupán adminisztratív módon a rendszerben tartással igyekszik „túlélni” a gyerekeket, közben önkéntelenül is asszisztálva valamihez, ami ellen harcolnia kellene. A végeredmény egy munkaerőpiaci szempontból értékelhetetlen tudással kikerülő réteg, mely nem

mobilis, nem motivált a munka iránt, és nem talál munkát az amúgy is szűkre szabott lehetőségek között.

A probléma persze ekkor már semmilyen pedagógiai módszerrel nem kezelhető sikeresen. A folyamatot régóta figyelni tehetetlenül a rendszer, az egyre mélyülő problémahalmaz megoldását csak nehezítik a négyévente változó prioritások, az egymásnak gyakran ellentmondó állami intézkedések, melyek tényleges javulást nem hoztak.

Mi így próbálkozunk:

Modellünk fő pillérei:

1.) Oktatás

Két területen, a művészeti oktatás területén, és kihatva az általános iskolai oktatásra is.

2.) Családgondozás

Szociális munka, a bizalom jegyében.

Fő szempont: a felnőttek már nem megváltoztathatók, de mindegyikük partnerré tehető a gyermeke érdekében.

3.) Intézmények, ágazatok közötti együttműködés

Fontos kérdések:

- a civil szféra szerepe, elfogadása
- stratégiaszerű együttműködés kialakítása
- az emberi, érzelmi oldal, és a hivatali protokoll egyeztetése

1.) Oktatás:

Mi is hiszünk az oktatás erejében. Nélkülözhetetlen, de nem elégséges elemének tartjuk az esélyteremtésnek. A legfontosabb beavatkozási pont, de hogy hatása megfelelő legyen, megerősítést igényel, több területről.

Kiemelten fontos elem, hogy az oktatási tevékenységek véleményünk szerint csak integrált csoportban végezhetőek. Mindkét társadalmi csoportnak nélkülözhetetlen megtapasztalásokat ad ez, amire később, felnőttként is szüksége van mindenkinek. Fontos persze az arány. Tapasztalataink szerint a legkedvezőbb, ha a csoportban halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya 50 % alatt marad. Akkor irányíthatjuk legmegfelelőbbben a hatásokat. Persze ez nem mindenhol adott. Ahol ez az arány felborul, ott nagyobb próbatétel elé kerül a pedagógus. Jó, ha van segítője az ilyen tanulócsoporthoz, pedagógiai asszisztens, vagy másik pedagógus.

Az oktatáson belül két irányban próbálunk hatni.

Az első a művészetoktatás, majd ehhez szorosan kapcsolódva az általános iskolai oktatás.

Miért a vizuális nevelés az alap?

Tulajdonképpen nem kell képzőművészeti tevékenységnek lennie. Lehet az zene, tánc, bábozás, ének, drámajáték, cirkuszi produkció, bármi, ami alkotásközpontú, könnyen szembesít a sikerrel, könnyen átélhetővé teszi az erőfeszítés értelmét, ami pozitív és fejlesztő hatású. Fontos, hogy emocionális tartalommal bírjon, ennek hatása ugyanis nélkülözhetetlen.

A képzőművészeti alkotótevékenység rendelkezik ezzel, de bizonyára más is.

Fontos, hogy aki a tevékenységet irányítja, az nagyon értsen hozzá, kellően rugalmas legyen, kreatív, tudjon alkalmazkodni az adott gyerekhez, és nagyon szeresse azt, amit csinál. Nem a végzettség ebben a fontos, hanem az értékteremtés képessége, és személyes kisugárzás, amivel elhiteti: mindenki képes csodát teremteni, alkotni. Kell, hogy játéknak fogja fel, és ne görcsösen ragaszkodjon a teljesítményhez, ugyanakkor kövessen el mindent, hogy sikeres alkotófolyamat történjen. A hangsúly a folyamaton van.

Nálunk azért a vizuális nevelés ez, mert mi ehhez értünk a legjobban. Erre fűzzük fel azt a módszertant, ami alapját adja a modellnek, és a gyerekektől a felnőttekig megteremtheti azt a viszonyulást, amihez kapcsolhatók más, pozitív hatások is.

Pedagógiai szemléletünk sajátosságai:

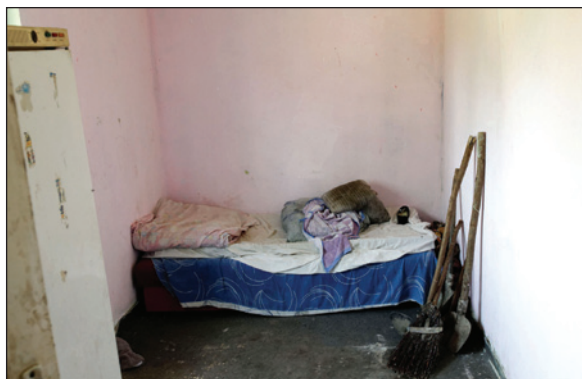
- A szociokulturális környezet:

A modell lényege, hogy a gyermeket mindig a teljes szociokulturális környezetével együtt értelmezzük. Bár ezt minden pedagógus a főiskolán megtanulja, a gyakorlatban azonban a pedagógusok többsége az egységes elvárások szerint dolgozik.

Zömében azt tapasztaljuk, hogy az általános iskolai pedagógusok nem szereznek ismereteket halmozottan hátrányos helyzetű tanítványaikról, fogalmuk sincs, hogy élnek. Nem tudják, hogy komfort nélküli, vagy félkomfortos házakban laknak, ahol nincsen vezetékes víz, sok esetben villany sem. Hogy a lakások berendezései között nincsenek asztalok és székek, csupán ágyak, ahol, főleg telente, amikor csak egy szobát képesek fűteni gyakran 6-8, néhol még 10 személy is egy szobában alszik. Nem gondolják végig, hogy náluk nincsen fürdőszoba, WC, és esténként mondjuk hat gyereket végigfürdetni az ártézi kútról hozott vízben nem egyszerű. Nem gondolnak bele, hogy nincs mosógép, centrifuga, és télen nagyon nehezen szárad a kézzel kimosott ruha. Az a gyerek, akinek a családját rendszeresen uzsorások látogatják, és rettegés az éjszakája, nem tud úgy pihenni, mint jobb körülmények között élő társaik. Ahol a napi élelem gond, és csak a kenyér az egyetlen vacsora, reggeli meg nincs is, azt nem fogja érdekelni az első matematika óra reggel nyolckor. Nem látja át, hogy hiába írtjuk ki a fejtetűt, a koszlott ágyneműből visszafertőződik, ugyanúgy. Nem érti meg, hogy azok a magatartásformák, amelyekbe belenőnek, mélyebben vésődnek be az iskolai hatásoknál.

Mindezt nem tudják, nem akarják megtudni, megérteni a pedagógusok. A sztereotípiák mentén szerveződő értékítéleteik direkt, vagy indirekt módon épülnek be a napi pedagógiájukba, és halmozódnak kudarcaik, fásulnak bele a munkába, érzik értelmetlennek a velük való foglalkozást. Viszont a kudarcot nem vallják be, gyakran még maguknak sem, inkább továbbgörgetik a gyerekeket, végig a rendszeren, tudás, teljesítmény nélkül.

A modell a nélkül, hogy megfelelő pedagógiai alapállást nem képviselnénk, értelmét veszti. E nélkül csak növekszik a szakadék az elvárások és a feltételek között. Nem a követelményrendszer módosítása a megoldás, hanem a módszertané. Az pedig a nélkül, hogy az okokat megértenénk, nem fog megfelelő hatást kiváltani. Mert a módszertannak összhangban kell lennie a fejlesztés alanyával és a céllal. Ha bármelyik hibádzik, sikertelen lesz.

- Gyermekközpontúság:

Az oktatásban a gyerek a lényeg. Az, hogy mi pedagógusok megtaláljuk a legoptimálisabb fejlesztési módokat, és megérintessük a gyermeket érzelmileg. Hogy magukkal ragadjuk. Ha jól tesszük a dolgunkat, a gyerek nem rendetlen, figyelemkoncentrációja javul, egyre kitartóbban, elmélyültebben dolgozik.

Fontos, hogy a fejlesztés mindig örömforrás legyen. A gyerekeknek is és nekünk is. Ne féljünk együtt nevetni. És azt is tartjuk szem előtt, hogy mindenkinek lehet rossz napja. A tanítványainknak is. Az alkotás a gyerekekkel egy közös, örömteli, nagy erőfeszítéseket igénylő folyamat. Alkotni nem lehet fenyegetve, erőszakosan, büntetve, csak szabadon. Főleges megkötéseket ne szabjunk, inkább velük együtt dolgozzunk ki belső szabályokat, amelyeket aztán következetesen betartunk. Mindannyian.

Tapasztalatink szerint a pozitív hatásokkal lehet a kívánt hatást elérni. Túl sok negatív élményt, hatást megélték már a gyerekek, mi ezekkel szemben kínálunk valami mást. Sosem lehet eszközünk a megszegényítés. Minden rajzban van valami, ami dicsérendő és felfűzhető rá a következő lépés. Vonjuk be őket, hallgassuk meg a javaslataikat, állítsuk a teljesítményt jó példaként a többiek elé. Akkor vagyunk jók, ha a végén az osztály önműködő, mi pedig a háttérből segíthetünk. Persze ez a folyamat vége. Sok munka után érhető csak el. Lassú, következetes, de rugalmas, és rendkívül céltudatos pedagógiai munka során.

Az alkotó folyamat néhány kritériuma (a vizuális neveléshez kötődve):

A jó feladat izgalmá

Az alkotás hihetetlen energiákat szabadít fel a gyerekekben. Egy jó feladat olyan pozitív érzelmi állapotba, alkotói izgalomba hozza, aminek hatására képes kizárni a külvilágot, és csak a megvalósítandó feladatra koncentrálni. Az alkotás adta öröm, amit a gyerek egy sikeres feladat végrehajtása során érez, hihetetlen személyiségformáló erejű. Nálunk a gyerekeket gyakran sikerül a feladatkiadás, a ráhangolás során olyan érzelmi állapotba hozni, hogy szinte tapsolnak, amikor az ember végre lehetőséget ad az alkotásra. Ilyenkor a csúcsig tudjuk feszíteni nálunk azt az izgalmat, ami a feladat és a saját elgondolás, a saját mese kitalálása között feszül. Ekkor biztos, hogy az ezután következő munka egy nagyon fejlesztő tevékenység lesz. A jó feladathoz kapcsolódó alkotás fegyelmez. Ha a gyerek nem az alkotásra koncentrálni, nem volt tökéletes számára a kiadott feladat.

Azok az igazán jó feladatok, aminek megoldása közben a gyerek a saját elgondolása, a saját viszonylása, világról alkotott véleménye, a saját szabad fantáziája alapján szerkesztheti a képet, helyezheti egymás mellé a formákat, építheti fel a történetet.

A jó rajzi feladatot a gyerek élvezzi, és amit élvezettel csinál, ami élvezettel tölti

el, abból fejlesztő tevékenység lesz és abba a pedagógus számtalan olyan pedagógiai célt rejthet bele, amelyek nagyon fontosak, és amelyeket a gyerek észrevétlenül vesz át ebben az örömteli tevékenységben.

Jó feladat kell tehát, ami a kisgyereknél mindig a gyermeki világhoz, a gyermeki képzelőerőhöz kell, hogy kapcsolódjon. Sajnos a mai, hagyományos rajztanításban még megvannak azok a feladatok, amelyek kizárólag a megfigyelési képességek fejlesztését célozzák meg, és lélektelen, a gyerektől távol álló témákat sorakoztatnak fel. Minden központi változás, pedagógiai szabadság ellenére görgetünk évtizedek óta olyan feladatokat, mint az alma, a virág, a váza rajzolása, az őszi és tavaszi fa, stb.. olyan témákkal, amelyek igazából a gyermeki fantáziát nem indítják meg, nem mozgatják meg a gyereket, amelyek a gyerek számára érdektelenek.

Mi az Igazgyöngyben azt gondoljuk, hogy kb.10 éves korig csak olyan feladatot célszerű adni a gyerekeknek, ami élmény alapú. Ez persze lehet mese alapú is, vagy átélt, vagy elképzelt, a gyermek fantáziájával átszínezett élmény is.

Ezekkel tud a gyerek azonosulni, és ezekben kapja meg azt a döntési lehetőséget, amit meg kell, hogy adjunk a különböző nemek, a különböző életkorok, a különböző élethelyzetekben élő, ha tetszik különböző szociális körülmények között élő gyerekeknek. Ez az a pont, ahol a gyerek megtalálhatja a saját érdeklődési körét is.

A jó vizuális nevelési feladat mindig differenciált. Az a sikerélmény, amit a gyerek érez, amikor szembesül a saját maga által létrehozott képi világ sikerével, annak a pozitív érzése az egész személyiségre hat. Nagyon fontos ez, mert egyébként az oktatásban a hasonló megoldásokat eredményező feladatmegoldásokban az egyéniség kibontására, az egyéni öröm, a másság megtapasztalására kevés lehetősége van a gyerekeknek. Sok a feladatlapos megoldás, amikor a kérdésekre ugyanazokat a válaszokat tudja csak elfogadni a pedagógus. Ezekben nem létezik egyéni megközelítés. Tudjuk, hogy ezek tantárgy- és tananyagfüggők, és nyilván bizonyos tanulási folyamatokban kikerülhetnek és fontosak, de kiölik a gyerekből azt a vágyat, hogy ő más lehet, különleges egyéniség lehet.

A gyerek szeretetéhez az is hozzátartozik, hogy az egyéniséget, a másságot a pedagógus kidomborítsa. Lehetőséget adjon neki arra, hogy örömteli tevékenységben élhesse meg azt, hogy ő egy egyedi, megismételhetetlen jelenség. Ezért

hatalatlanul fontosak azok a művészeti tantárgyak, amelyek erre lehetőséget adnak, illetve, hogy minden tantárgyban megkeressük ennek a lehetőségét.

A vizuális nevelés és a kompetenciák

Napjaink legégetőbb oktatási célja, hogy a gyerekek az iskolában korszerű tudást kapjanak, hasznosítható tudást, hogy képesek legyenek az egész életen át tartó tanulásra. A korszerű tudás már nem kifejezetten lexikális jellegű, hanem a „hogyan?”

típusú kérdésekre is választ adó tudás.

Az iskolából kikerülőknél rendelkeznie kell intellektuális, módszertani, személyes és kommunikációs kompetenciákkal. Ezek fejlesztésében az oktatás egész részt vesz, beleértve a vizuális nevelést is. Minden tantárgy megadja a lehetőséget erre. Nincsenek tantárgy-specifikus kompetenciák, a képességek, készségek rendszere minden tantárgyi tevékenységben fejleszhető. Egy szempontot kell hozzá csak kiemelten érvényesíteni: a tevékenységközpontúságot. Ez pedig a vizuális nevelés terén szinte nem is igényel külön odafigyelést, hiszen természetes megjelenési formája annak.

Nézzük sorban a kompetenciaterületeket, kiemelve a vizuális nevelés lehetőségeit.

- Az intellektuális kompetenciák között szerepel az információ használatának képessége. Amikor egy képalakításhoz a gyerekek információkat gyűjtenek, pl. élőlények, vagy épületek fotóját keresik meg, hogy levegyék róluk a számukra a képalakítás szempontjából fontos információkat, vagy megfigyelik társuk mozdulatait adott tevékenység közben, esetleg vizuális memóriájukból idézik fel a korábban megfigyelt formát, hogy aztán új kontextusban alkalmazzák, akkor ez fejlődik. Amikor a gyerek átszűri magán a környezete jeleit, képeit, szituációit, és ebből egy mások számára is informatív alkotást készít, akkor a külvilágból szerzett információk a saját érzelmi, akarati viszonylatokon átstrukturálódva alkotnak új, egyéni rendszert. Ezért fontos a jó feladat, hogy ne egyszerű látvány-reprudákálás történjen, hanem a gyerek lehetőséget kapjon az információk egyéni, sajátos értelmezésére.

- A másik fontos terület a problémamegoldás képességének fejlesztése. Amikor a gyerekek megtalálják a „mit rajzoljak?” kérdésre a választ, rögtön egy sor problémát kell megoldaniuk ahhoz, hogy a célzott kifejezés önmaguk számára beteljesülést, mások számára pedig értelmezhető, olvasható vizuális jelrendszert alkosson. A formák, mozdulatok elemzése, a térábrázolási elemek rendszerbe történő elhelyezése, a formák egymáshoz viszonyított nagyságának ábrázolása, a megfelelő színek és felületek megtalálása stb., egy sor problémán keresztül vezet az út a megoldáshoz. Ezek a problémamegoldások viszik át a tanítványainkat az ösztönösen rajzoló gyermekből a tudatos alkotó felé.
- A kritikai gondolkodás képességének fejlesztése, vagyis az értelmezés, véleményezés technikájának elsajátítása olyan terület, ami a vizuális nevelésben is, mint az oktatás egyik alapvető szakaszában, az értékelésben van jelen. Nálunk ez az elem a vizuálisan megjelenő tartalmak verbális kifejezését is jelenti, szakkifejezésekkel, segítve a kifejezés tudatosodását. Gondoljunk csak egy-egy műalkotás adott korosztályi szinten történő elemzésére, a saját munkák, vagy a társak alkotásainak értékelésére, összehasonlítására, a feladattal történő összevetésére.
- A kreativitás fejlesztésére talán a legnagyobb lehetőséget kínálja a vizuális nevelés: az egyéni ötlet kiteljesítésére, a fantázia működtetésére az alkotások kivitelezése tökéletes terepet ad. Kezdetektől azt kell erősíteni tanítványainkban, hogy a munkákban fontos értékmérő a fantázia egyéni kivetülése. Az egyéni, a kreatív, a sablonoktól mentes vizuális gondolkodásmód segít majd bennünket abban is, hogy a gyerekek a kortárs képzőművészet alkotásait megfelelően fogadják, értelmezzék.
Ne feledjük: kreativitás csak ott létezik, ahol azt értékelik. Fontos szerep hárul itt a pedagógusra, a visszacsatolásoknak különös jelentősége van.
- A módszertani kompetenciák, mint a tantárgyi integráció területünkön újra könnyen értelmezhető. A vizualitás minden tantárgy területén segít az értelmezésben, az összefüggések megértésében, kiemelésében. Fontos, hogy a gyerekek a vizuális kultúrát ne elszigetelt tantárgyként, hanem, mint az élet minden területét átfogó elemet értelmezzék. A különféle tematikus munkák is számtalan lehetőséget adnak nekünk arra, hogy ezt a szemléletet erősítsük. Az információs technológia alkalmazása, a könyvtárhasználat fejlesztése, vagy a média megfelelő felhasználása az információgyűjtéshez, a képalakításhoz szükséges járulékos feladatokban szintén könnyedén fejleszhető a vizuális nevelési órakon.
- A személyi-szociális kompetenciák, mint az identitás fejlesztése, illetve az együttműködés könnyen felfedezhető tantárgyunk oktatásában. Az identi-

tás szemléletesen jelenik meg egy-egy jól előkészített feladatban, főleg, ha a pedagógus rendszeres visszacsatolással erősíti az egyéniség jelentőségét az ábrázolásban. A sikerélmény magabiztosságot ad, hatása az egész személyiségre felbecsülhetetlen. Az együttműködésre pedig számtalan lehetőséget ad területünk, a kooperatív technikák talán a legkönnyebben itt adnak mérhető eredményt az együttműködésben. Bizonyos tematikus munkák segíthetik az együttérzés, a segítőkészség kialakítását, gondoljunk csak a természetvédelmet kifejező plakátok készítésére, vagy a különféle, akár illusztrációs munkákban megjelenő, a készítőt erkölcsi állásfoglalásra készítető feladatokra. Az érzelmi intelligenciák fejlesztésére a művészetek a legalkalmasabbak. Olyan értékeket adnak ugyanis hozzá a tanuláshoz, ami az értelmi síkon túl érzelmi jellegű is, és hihetetlenül megerősítik a folyamatok hatását.

- Az egyéniség szemléletes megjelenítése, az önvizsgálat, önelemzés mind lezajlik egy-egy alkotás készítése során. Az egyre tudatosabbá váló alkotási folyamatsorán a tanulók folyamatosan ellenőrzik magukat, vajon az alakuló mű megfelel-e az eredeti célnak, vajon a szándékolt kifejezés értelmezhető-e mások számára? Talán itt említsünk meg még egy elemet: - „a kitalálom - megtervezem- erőfeszítést teszek azért, hogy teljesüljön-szembeesülök a munkám eredményével”- folyamat hallatlanul fontos elem munkára nevelésben, ráadásul területünkön óráról órára megtapasztalható, a személyiségbe egyre jobban beépülő adalék lehet.
- A kommunikáció összes eleme fejlődhet a rajzórán, a szóbeli, írásbeli kommunikáción át a nonverbális kommunikációig, bár kétségtelen, hogy a legnagyobb szerep a vizuális kommunikációé. Ám ez is akkor a leghatékonyabb, ha nem elszigetelten, hanem a többi kommunikációs elem közé beépülve jelenik meg, ahol egymás hatását erősítve törekszenek arra, hogy a gyerekek egységes egészként értelmezzék azt.

Vizuális nevelésünkben fennállásunk alatt komoly feladatbankot hoztunk létre, melyben a felzárkóztató feladatoktól a fantáziafejlesztésig, és a különféle tantárgyközi tartalmakig található leírásokat azok, akik ezzel szeretnék az alapot megteremteni a továbblépéshez.

Ajánlott irodalom:

www.igazgyongy-alapitvany.hu, Feladatbank menüpont, Galéria

L. Ritók Nóra: Rajzolni jó!

L. Ritók Nóra: Alkossunk együtt!

(A honlapról letölthető, illetve megrendelhető.)

A fentiekből az következhet, hogy nem is kellene más az oktatáshoz, hiszen egy komplex vizuális nevelés átfoghatja az összes fejlesztést... de ez talán most még kivitelezhetetlen innováció lenne. Ha modellünk segítené, hogy a művészeti tevékenység hatása beépüljön az általános iskolai oktatásba is, már elégedettek lehetnénk.

Ezért fontos az oktatáson belül a másik terület is, a kapcsolódási pontok megtalálása a két iskolatípus között. Kapcsolódás pedagógussal, tananyaggal, szemlélettel.

Ezen a területen talán az elsődleges, hogy a más tantárgyakat tanító pedagógusok ne főleg időpocsékolásnak, csupán szabadidős tevékenységnek tartsák a képzőművészeti tevékenységeket.

Nehéz ezt elfogadtatni, mert valamikor régen elcsúszott a hangsúly, talán amikor a „komoly” tantárgyak közé, pihentetőként betették a művészeti tárgyakat, sugallva ezzel rossz szándék nélkül is, hogy itt nem kell erőfeszítést tenni, lazíthat a gyerek, és a tanár is, erőt gyűjtve a „fontosabbakra”. Ma csak az alternatív iskolák tartják ezt a területet kiemelten fontosnak az oktatásban.

Így a mi művészettel nevelő szemléletünk nehezen elfogadtatható a hagyományos rendszerben működő általános iskolák pedagógusaival.

De ha megértik, hogy építhetnek a gyerek művészeti tevékenység közben megszerzett büszkeségére, ha figyelemmel kísérik, megdicsérik, ha ehhez a kis csírához kapaszkodnak, akkor elindulhat valami.

Ehhez használhatunk kiállításokat a gyermekmunkákból (a dekorációért minden pedagógus és iskolaigazgató hálás), szervezhetünk rajzpályázatokat, készíthetünk fotókat a rajzokról és készítőikről, és kiállíthatjuk ezeket is, és, ha nagyon elzárkózó a tanító néni, lehet kifejezetten neki, az ő tantárgyáról szóló rajzokat is készíteni a gyerekekkel, amelyek kis „szeretet-töltet” minden pedagógust meglágyítanak.

Ha pedig odáig eljutunk, hogy az alkotást és a más tantárgyak ismeretanyagát összekapcsoljuk, akkor a bevésést segítjük, a szakos pedagógus munkáját.

Tantárgyi integrációs lehetőségek a művészeti nevelés eszközeivel

Alapelvek:

- Ha hallom-elfelejttem, ha látom-megjegyzem, ha megcsinálom – megértem.
- Csak azt tudom ábrázolni, amiről ismereteim vannak.
- A vizuális megjelenítés segíti az értelmezést és a bevésést.
- Az alkotás érzelmi többlete hihetetlen támogatás a tanulásban.
- A bal agyféltekés tevékenységeket segíti a jobb agyféltekés alkotás.
- A művészeti nevelés, mint komplex személyiségfejlesztés kell, hogy megjelenjen.
- A munkában az ismeretanyag mellett egyenrangú feladat a szociális kompetenciák fejlesztése is.

A vizuális nevelés célja a vizuális kifejezőeszközök alkalmazásának elsajátíttatása. Ám az, hogy ez milyen tematikán történik, az a pedagógus döntése. Ez a szabadság segít minket abban, hogy a vizuális nevelést más tantárgyak ismeretanyagának megközelítésére is alkalmazzuk. A sikeres alkotás a gyerekekben hihetetlen motivációt alakít ki. Az alkotás adta sikerélmény érzelmi többletet ad, ami elősegíti, hogy az ábrázolt dolog, ismeret, kép maximálisan bevéssék. Az alkotási folyamatban a rész-egész viszonylata, a logikai kapcsolatok, vagy a működés is megérthető. Az ismeretek összegyűjtése, majd új struktúrában történő felhasználása megtörténhet rajzi feladat formájában is. Ezekre alkalmas az ún. keretes rajzok, vagy különféle formában felületekre osztott rajzok készítése. Az elkészített alkotások tantermi dekorációként elhelyezve tovább sokszorozzák a hatást. A sikeres alkotáshoz megfelelő eszközök és technikai ismeret szükséges. Legkönnyebben alkalmazható az irodalomban, a természetismerethez kötődő tantárgyakban (biológia, földrajz), a történelemben, az ének-zenében, az életvitelhez kapcsolódó feladatoknál, és a nyelvtanításban. Bizonyos területen alkalmas a matematikai, a fizikai és kémiai ismeretanyagok átadásában is.

Jánlott irodalom: L. Ritók Nóra: Nézzünk körül együtt!
(a honlapról letölthető)

Oktatáshoz kötődő, egyéb, a tanulmányi előmenetelt segítő programok:

Az egyre nehezülő gazdasági helyzet az iskolák fenntartását egyre nehezebbé teszi. A fenntartók egyre több feladat költségeit hárítják át a szülőkre, és egyre kevésbé képesek ebben szociális szempontokat érvényesíttetni.

A civil segítség egyre meghatározóbbá válik. A civilek által elérhető forrásokat is próbáljuk becsatlakoztatni a fejlesztésekbe, a gyerekek érdekében.

Fontos, hogy a pályázatok megírásánál ne csak a civil szervezet szempontjai legyenek fontosak, hanem maga az ügy, amiben az együttműködéseknek is helyet kell kapnia. Meg kell értenünk, hogy, bár állami feladat megoldásában segédkezünk, a helyzet megoldásához szükség van a civilekre is, nem nézhetjük ugyanis tétlenül, hogy egy újabb generáció termelje tovább a nyomort. Most úgy tűnik, a helyzet megoldásához nélkülözhetetlenek a civilek. Szerencsére bőven vannak számára elérhető pályázati lehetőségek.

Igazgyöngyös támogatások, melyeket a modellen belül érvényesítünk:

a.) Pályázati finanszírozásuk, a civil szervezetek számára elérhetőek:

- Tanulmányi kirándulások, múzeumpedagógiai foglalkozások.
- Táborozások.

Mindkettőnél szem előtt tartjuk, hogy a gyerekek nemcsak a művészeti képzésben mutatott eredményeit, hanem az általános iskolai teljesítményét is alapul vesszük a személyek kiválasztásánál. Természetes, hogy ezek a programok ingyenesek, és az általános iskolai pedagógusokat is meghívjuk kísérőtanárnak. A közösen átélt élményre mindannyian építhetünk a későbbiekben.

- Iskolapszichológus (sok iskola nem tudja biztosítani, pedig nagyon fontos a legproblémásabb gyerekeknél).
 - Korrepetálások, felzárkóztató foglalkozások (Vannak pályázati lehetőségek, amelyekkel lehet erre is forrást keresni. Érdemes ilyenkor az általános iskolai pedagógusokat bevonni. Ha kívülről hozunk be más pedagógust a tevékenységre, a partneri viszonyt hátráltatjuk, és az elzárkózás csak fokozódik.)
- b.) Az alapítványunk munkáját támogató személyek, cégek által finanszírozva:
- Ösztöndíjprogram a HHH gyerekekre irányulva.

Modellünkben sajátos ösztöndíjrendszert alkalmazunk, melynek szabályzata így rögzíti az alapelveket, célokat:

Az Igazgyöngy Alapítvány a 2011/12-es tanévtől a mélyszegénységben élő gyermekek tanulmányi előmenetelének támogatására sajátos ösztöndíjrendszert vezet be, „Igazgyöngy ösztöndíj” néven.

Alaphelyzet:

A támogatás az eddigiektől eltérő rendszerben kívánja támogatni a tehetséges gyerekeket, oly módon, hogy abban a családi motiváció is helyet kapjon.

A Magyarországon ma fellelhető tanulmányi ösztöndíjak a családtól függetlenül, elsősorban a gyerek és az iskola között zajló támogatások, pl. mentorálásra, taneszközök vásárlására, speciális foglalkozások elérésére (pl. nyelvórák), tehetség gondozó táborok, programok hozzáférésre biztosítanak lehetőséget. Mindezek feltételeznek egy alapvető támogatást a család részéről. Így elsősorban azoknak a gyerekeknek a támogatása biztosított, ahol a családi motiváció egyébként is adott, legalábbis alapjaiban. Jellemzően nem is jutnak hozzá azok a gyerekek, akik mélyszegénységben élnek, a hátrányos helyzetűek számára kiírt ösztöndíjakat inkább a szerény körülmények között élő, de napi megélhetési gondokkal nem küszködő családok gyermekei kapják. Azok, ahol a szülő is partner.

Tapasztalataink szerint azonban van egy olyan társadalmi réteg, ahol a család értékrendje visszahúzó erő, és az iskolában kezdetben egyébként jól tanuló gyerekek az általános iskola végére már bukdácsolnak, képességeik kibontakoztatásába az iskola nem tud hatékonyan beavatkozni. Ez a társadalmi réteg egyre nő, az egyébként képességeik folytán jobbra érdemes gyerekek csupán szüleik munkanélküli, szak-

képzelt réteget termelik újjá. Az ok abban van, hogy ezek a családok sem a munka iránt, sem a tanulás iránt nem rendelkeznek motiváltsággal, így nem is közvetítik ezek értékét a jövőépítésben a gyerekek számára. Képesek ugyan mindannyian megfogalmazni a tanulás fontosságát, de ebből a gyakorlatba nem sok megy át.

Mindezekért azt gondoljuk, kulcskérdés, hogy a családi értékrendbe beemeljük a tanulást, mint a biztos jövő lehetőségét. Mert nem tartható tovább a nyomor újratermelődése, és a gyerekek tehetségének elfecsérlése.

Mindezt pedig a gyerekek olyan támogatásával kívánjuk elérni, ami a család napi gondjain is enyhít. Mivel a családok gondolkodását, mindennapjait az alapszükségletek, illetve ezek hiányai határozzák meg, úgy véljük, az ösztöndíjjal ezen a ponton kell beavatkoznunk.

Elképzelésünk szerint, ez a típusú ösztöndíj, megfelelő szervezéssel, a nyilvánosság megfelelő biztosításával települési szinten is pozitív hatást gyakorolhat, egészséges, a tudásra irányuló versenyszellemet elindítva.

Az ösztöndíj célja:

- A mélyszegénységben élő, jó képességű gyerekek tanulmányi előmenetelének támogatása, továbbtanulásuk elősegítése, motiváltságuk biztosítása, a családi támogatottság kialakításával.

- Olyan mozgó elem bevonása, ami a nyomorban élőknek adhat lehetőséget az elmozdulásra, reményt az élhetőbb jövőre.

Az érintettek köre:

Az általános iskoláskorú korosztály, másodiktól hetedik osztályig, közülük is azok, akik halmozottan hátrányos helyzetűek. A kiválasztás alapját elsődlegesen az általános iskolai tanulmányi eredmény, a művészeti iskolánkban kialakult, valamint a családgondozói munkánk során kirajzolódó kép adja.

Az eredményeket, szempontokat félévente újra értékeljük, települési szinten, és az ösztöndíjat mindig a legjobban tanuló öt (vagy a település nagyságától függően változó) gyerekre vonatkoztatjuk. Ezzel kívánjuk folyamatosan szinten tartani a motivációt és a versenyszellemet.

Nem szükséges kitűnő tanulmányi eredmény az ösztöndíjhoz. A település általános iskolásai között a legjobbnak kell lenniük, és reményeink szerint ez folyamatosan emelkedni fog majd, a versenyszellem hatására.

Az érintettek körének indoklása:

Egy év iskolában eltöltött idő szükséges ahhoz, hogy a gyerekek képet adhassanak képességeikről, tehetségükről.

A halmozottan hátrányos helyzet törvény adta definíciója szerint HHH-s az a tanuló, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül (vagyis az egy főre jutó átlagjövedelem a családban nem haladja meg a mindenkori nyugdíjminimum 140 %-át), és e mellett a szülők települési jegyzőnél tett nyilatkozatuk alapján, gyermekük oktatási rendszerbe kerülése pillanatában, iskolai végzettségük nem több nyolc általánosnál. (Ezt a réteget tanulmányi ösztöndíj ma jellemzően nem éri el.)

Az ösztöndíj forrása:

Az ösztöndíj összegét az alapítvány esélyegyenlőségi munkáját támogató magánszemélyek, cégek adják, akik a társadalmi szerepvállalás keretében úgy gondolják, kellene valamit tenni, hogy az a szakadék, ami ma az oktatási rendszerben a mélyszegénységben és a jó szociális körülmények között élők között van, ne mélyüljön tovább. Akik fontosnak tartják, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklődjenek, és esélyt szeretnének adni azoknak a gyerekeknek, akik ezt ma nem kaphatják meg.

Az ösztöndíjakra szánt összeget az alapítvány a számláján elkülönítetten kezeli, felhasználásáról rendszeresen (havonta) tájékoztatja a támogatókat.

Az ösztöndíj felhasználása:

A kiválasztott gyerekekkel és családjával az alapítvány ösztöndíjszerződését köt, melynek időtartama fél év, utána természetesen meghosszabbítható. A szerződés az ösztöndíj feltételeként a tanulmányi eredmény mellett más szempontokat is tartalmaz, pl. rendszeres iskolába járást, fegyelmi vétségek elkerülését, megfelelő kommunikációt, stb.

Az ösztöndíjban részesülő gyermek érdekében folyamatos lesz a kapcsolattartás az alapítvány, a gyermeket tanító pedagógusok, és a család között. Az ezek során jelentkező információkról a támogatókat rendszeresen tájékoztatják.

Az ösztöndíj összegéhez, jelenlegi terveink szerint havi 10 ezer Ft-hoz, a kiválasztott gyerekek a hónap utolsó hetében juthatnak hozzá. Ez meglehetősen nagy összeg e családok jövedelméhez viszonyítva.

A mostani helyzetben erre az időre a családoknak már az alapvető élelmiszerek megvásárlása is gondot jelent.

Az adott napon, amit az ösztöndíjszerződés megkötésekor rögzítünk, az alapítvány munkatársa felkeresi a családot, és közösen, a gyerekekkel együtt eldöntik, mit vásároljanak. Ez lehet természetesen iskolaszer, könyv, tornacipő, ruhanemű, de tartós élelmiszer, vagy éppen mosópor is, de fizethető belőle akár villanyszámla is. Az alapítvány munkatársai ügyelnek arra, hogy a dolgok kiválasztásában konszenzus legyen, és a gyermek életfeltételeit javítsák, szükségleteit a lehető legjobban fedezék a döntések.

Ezután az alapítvány munkatársai, lehetőleg a gyerekekkel és az egyik szülővel közösen elmennek, és megvásárolják a kiválasztott dolgokat.

Ezáltal a gyermek és a család számára is nyilvánvalóvá, megtapasztalhatóvá válik, hogy a tanulással, a kitartó, szorgalmas munkával lehet javítani az élethelyzeten. A tanulás, mint családfenntartó elem jelenik meg, hiszen az utolsó, a havi járandóságokhoz való hozzájutás előtti héten, amikor már minden tartalék kimerült, akkor jelenik meg a családi költségvetésben.

A gyermek, mivel a döntésekbe és a lebonylításba is belevonódik, felelősségteljes magatartást tanulhat, szembesülhet azzal, hogy amihez hozzá akar jutni, azért tenni kell. A szülő pedig látja, hogy biztatni, motiválni kell a gyereket, támogatni abban, hogy tanuljon, hiszen ez mindannyiuk helyzetén fog segíteni.

A közösség, a település pedig látja, hogy a jól tanuló gyerek lehetőséget kap, általa a családnak is könnyebb.

A jövő:

Az ösztöndíjat egyelőre általános iskolás korra tervezzük. Az első év tapasztalatai után kiterjeszhető lesz középiskolára is, egészen a szakmáig jutásig.

A program első éve után tapasztalatainkat nyilvánosságra hozzuk, hogy a szükséges konzekvenciákkal a döntéshozók és más civil szervezetek figyelmébe ajánlhassuk, mint a mélyszegénységben élő, jó képességű gyerekek felzárkóztatásának eszközt.

Amennyiben a gazdasági-szociális helyzet változása más szempontok szerinti támogatást tenne szükségessé, az ösztöndíjszabályzat átalakításáról gondoskodunk.

Jelenleg 21 ösztöndíjasunk van. Az eddigi tapasztalatok igazolják elgondolásunk sikerét, a szülők partneri viszonyát fokozza, a gyerekekben megfelelő büszkeséget és motivációt alakított ki. A tanulmányi eredmények szinten maradtak, vagy javultak, egy-két esetben a csökkenés hatására félévkor személyt cseréltünk, ami a tanév végére újra javulást eredményezett, tehát a versenyszellem kialakítása is igazolódni látszik.

Nálunk civil segítők, illetve más alapítvány nyújtja az ösztöndíjprogram fedezetét. Ösztöndíjat adhat a település önkormányzata, civil szervezete, vállalkozói is, vagy egy sikeres elszármazott.

Az ösztöndíjon kívüli civil támogatások felhasználása:

- Iskolai költségterítékes programok, rendezvények elérése.

Erre szintén adományozóktól kapunk támogatást, ebből fedezzük pl. a mikuláscsomagokat, anyák napi virágot, színházlátogatást, osztálykirándulást, táblóképet, minden olyan dolgot, amit nem tudnak elérni, a szociális helyzet miatt. Célunk, hogy a gyerekek szociális helyzetük miatt ne rekesztődjenek ki programokból, közösségi hatásokból.

- Ugyanebből a forrásból tudunk segíteni alkalmanként azoknak az étkezési díjainak a befizetésében, akik átmenetileg nem képesek rá.
- A tanév eleji beiskolázásoknál komoly segítséget nyújtunk a családoknak. Iskolatáskát, tolltartót, füzeteket, írószereket, tornafelszerelést kapnak azok, akik ezt önerőből nem tudják előteremteni. Így az iskolakezdésnél nem indulnak eleve hátránnyal.
- Legsikeresebb tanítványainkat használt számítógéphez juttatjuk.

c.) Pedagógiai szemléletátadás, módszertani és egyéb együttműködések fejlesztése:

Nem könnyű terület. Az általános iskolai pedagógusok zöme nehezen éli meg, ha valaki, még ha jó szándékkal is, kívülről figyeli a munkáját, esetleg beleavatkozik, kritikával illeti. Nagyon nehéz partnerre tenni őket. A probléma itt legalább annyira összetett, mint a szociális részben. Nehezíti a központi elvárások lexikális értékelése, hogy arra tulajdonképpen senki sem kíváncsi, mennyire boldogok a gyerekek az iskolában, nehezítik a fenntartói és gyakran igazgatói elvárások is, és az, hogy a pedagógusok egy társadalmilag devalválódott szakma képviselői, mind anyagi, mind erkölcsi tekintetben.

Ám ha érzékenyen reagálunk az általános-, vagy középiskola elvárásaira és gondjaira, képesek vagyunk megfelelően mentorálni a gyerekeket, akkor az iskola pedagógusai is lassan toleránsabbak, odafordulóbbak lesznek.

Az Igazgyöngyben módszertani innovációk sorát adaptáltuk, vagy dolgoztuk ki, amit sikerrel alkalmazhatnának az általános iskolák pedagógusai is. Nálunk a gyerek örömeinek előidézése, fenntartása, az alkotói izgalom, az érdeklődés megtartása a legfontosabb pedagógiai célok között szerepel. Ezek viszont nem kerülnek előtérbe a hagyományos oktatási rendszerben. Ott sokkal fontosabb a reprodukált ismeret, fontosabb, mint az örömmel végzett tevékenység, vagy a képességfejlesztés.

Pedig a megfelelő differenciálás, az egyéni fejlesztési rendszer, a kooperatív tanulásszervezés, a szociális kompetenciákat erősítő technikák, a projekt módszer mind előre vinnék a folyamatot.

Ezeket azonban nem sikerült még a figyelmükbe ajánlani. Tartottunk bemutató órákat, szándékolatlan tantárgyközi területről, megnézték, de a napi gyakorlatukba nem építik be azokat. Talán a jövőben ezt is sikerül elérnünk majd. Dolgozunk rajta.

Összegzés:

Az oktatásban tehát a gyerek teljes fejlesztésére koncentrálunk, kiinduló állapotot a művészeti tevékenységgel megalapozva, annak pozitív hatását a többi tantárgyban kihasználva. A gyerek áll a középpontban, rá kell, hogy összehangoltan irányuljon minden hatás.

Ennek érdekében végezzük a második fontos tevékenységet is, a családgondozást.

2. Családgondozás:

Nyitás a család, a közösség felé:

A fontos felismerés, hogy a pedagógiai hatás családi támogatás nélkül nem elégséges, nem új keletű. De valahogy eltűnt a közoktatásból, vagyis csak elviekben és papíron rögzítve létezik. Főleg pedig ezzel a „HHH” társadalmi réteggel nem működik. Vagyis biztosan nem úgy, ahogyan kellene. A mai közoktatás a partneri viszonyt csak azokkal a szülőkkel képes fenntartani, akik maguk jelentkeznek partnerként, és lehetőleg a szülők is kicsit „gyerekszerepben” fogadják el az iskola javaslatait,

rendszerét. Ahol a szülő nem jön be, tehát nem teljesíti azokat az elvárásokat, amit az iskola elvár, ott a partneri viszony kialakítására semmiféle erőfeszítést nem tesz az iskola. Az egyre növekvő problémahalmazban ma leginkább a hatósági eszközök használatát szorgalmazzák, vagyis hatóságként kezdenek működni, utasítva, fenyegetve, megtorolva, büntetve, és a pozitív viszonynak még a lehetősége is megszűnik. Pedig nincs olyan szülő, aki a gyermeke érdekében nem tehető partnerré. De tény, hogy ezért sokat kell tenni, menni, dolgozni az iskolának is.

Nos, mi e modell keretében elindultunk ezen az úton. Ma egy olyan, a gyerekre összpontosító komplex családgondozást végzünk, ami a családok, és a közösségek életében is egyre meghatározóbb. Ebben két fő vonalra koncentrálunk: az egyik az önfenntartás, amiben segítséget adunk ahhoz, hogy képesek legyenek a környezetük értékeit kihasználni. Itt a krízishelyzetek elhárításán kívül (pl. gyógyszerkiváltás, ételmiszerosztás, ruha, cipőadományok, egészségügyi szolgáltatások elérése, szűrővizsgálatok, higiénés programok) az önfenntartásra irányuló segítségnyújtások (kiskertprogram, biobrikett-készítés, lakás-felújítási programok, villanyóra visszakötések, stb...) és olyan lehetőségek bevezetése is történik, mint a táboroztatás, kirándulások, kulturális programok szervezése, ami számukra eddig elérhetetlen volt.

A kríziselhárítás egyik eszköze az adományozás. Ez azonban nehéz dolog. A pozitív diszkrimináció könnyen kiváltja, hogy akire irányul, az még elesettebbnek, nyomorultnak mutassa magát, hogy többet kapjon. Hajszálvékony az a határ, amin mozognunk kell. Annyit adni és úgy, hogy segítsen, elmozdítsa a mélypontról, és ne elváróvá tegyen.

Ahhoz, hogy a bizalom kialakuljon, és a családok megértsék, nem hatóságként, hanem segítő szervezetként vagyunk jelen, tapasztalataink szerint először a feltétel nélküli adományozás megfelelő eszköz. A rendszer ritkán juttatja az elszegényedőket használt ruhához, cipőhöz, tartós ételmiszerhez, tisztítószerhez, gyógyszerhez. Sok település a költségvetési hiány és a megfelelő kapcsolatrendszer híján azokat a forrásokat sem tudja elérni, ami egyébként segítséget adna.

Amikor a családok megértik, hogy tőlünk tényleges segítséget kapnak, akkor egy idő múlva kapcsolódhatnak elvárások is az adományokhoz. A lényeg, hogy úgy nyújtunk segítséget, hogy tényleges előrelépés indulhasson meg, és abban a támogatott aktivitása is nélkülözhetetlen elem legyen.

Így kapcsolódik a gyermekruha-, cipőadományokhoz a gyerekek rendszeres iskolába járása, tisztántartása, a tetűirtóhoz a fejtetűirtás és a visszafertőződés megakadályozása, a mészhez a ház kimeszelése, a tisztítószerekhez a személyi és lakókörnyezeti higiénia, a pottyantós WC-hez annak szükséges karbantartása, stb. Vannak programjaink, amelyben kamatmentes kölcsönként megelőlegezünk számukra olyan beruházásokat, amelyek nekik elérhetetlenek. Pl. ilyen a kártyás villanyóra felszerelése azokban a házakban, ahol hónapokig, évekig nem volt áram, mert a nagy vil-

lanyszámla tartozás miatt levágták az órát. Ennek felszerelése hetven-nyocvanezer Ft körül van. Ennek egyösszegű kifizetésére azonban a családok képtelenek annyi jövedelemből. A rendszer nem teszi lehetővé a részletfizetést, így a családok és a gyerekek áram nélkül maradnak, ami természetesen hatással van az iskolai előmenetelre is. Villanyóra projektünkben már sok családot segítettünk hozzá az elektromos áramhoz kártyás villanyóra felszerelésével.

Sok olyan, az önfenntartásra irányuló programunk is van, ami segít a mélypontról való elmozdulásban. Pl. a kiskertprogram, ahol lépésről lépésre élük meg a kertművelés lehetőségét és fontosságát, sajátítva el a tudást, ami ehhez szükséges. Külön programunk van a lakhatási feltételek javítására is, sokat küzdünk az élőködőkkel, melyek az elhanyagolt állapotú ingatlanok miatt nehezen visszaszoríthatók. Egy sor olyan hiány van, amelyeknek megoldása sokszor nem igazán pénz kérdése, vagy kevés támogatással is megoldható, csak az elgondolás, a szándék, a tudás hiányzik, de türelemmel, segítve, megindítható a folyamat. És nem a hatósági eszközök az egyetlen célravezető megoldások ehhez.

A krízishelyzetek elhárításában minden ponton próbálunk segíteni. Hivatali ügyek intézésében, egészségügyi szolgáltatások elérésében, honosításban, hiányzó iratok beszerzésében, gyógyszerkiváltásban, temetésben, szüléskor, kórházba kerüléskor, amikor elfogy az élelem, nincs tűzifa, cipő, vagy ballagóruha, segítünk, hogy ne kelljen az uzsorásokhoz fordulni, hogy ne szaladjanak bele szabálysértésekbe, stb. Minden területen próbálunk hatni. Egyetlen területen nem számíthatnak ránk, ha bűnelkövetéshez kapcsolódó kötelezettségekben (pl. pártfogóval való találkozás, szabálysértés kifizetése, rendőri intézkedést igénylő konfliktusok, stb.) kérnek segítséget. Ám ezeket is megvizsgáljuk, és ha jogsérelem gyanúja merül fel, intézkedünk.

Településenként változó mértékben nyújtunk segítséget a krízishelyzetek elhárításában. Ahol nagy volt a baj, és a rendszer nem volt képes kezelni, ott érzékelhetően csökkentek pl. a gyerekek kórházba kerülései (a gyógyszereiket kiváltjuk, így időben megkapják az antibiotikumokat) az agresszív konfliktusok, a betörések, lopások, csökkent a családból való kiemelések száma, kevesebb a kamatos pénz, az uzsora, az általános közhangulat javult.

Ebben a javuló közhangulatban könnyebb elkezdeni más, pozitív hatásokat, könnyebb a partneri viszony kialakítása, működni kezdenek olyan általános emberi értékeken alapuló együttműködések, melyek eddig a nyomorú-

ság miatt nem kerülhettek előtérbe. A javuló kommunikáció mindenkinek jó. Családnak, gyerekeknek, önkormányzatnak, intézményrendszernek.

A szemléletünket jól mutatja a munkánkról szóló internetes napló, mely hitelesen számol be a nehézségekről, a probléma bonyolultságáról.

<http://nyomorszeleblog.hvg.hu/>

Néhány írás, példaképpen:

2010.02.22. Apró lépések.

Azért, hogy az ember jobban megértse dolgokat, betekintés kell. Messziről csak sztereotípiák, általánosságok látszanak. Közelről nézve sokféle igazság bontakozhat ki. De közel menni csak apró lépésekkel lehet. És rá kell szánni az időt. Csak így működhet.

Pár éve, amikor először mentem el abba az utcába, csak a gyerekek törődtek velem. Ismertük egymást az iskolából. Körbevettek, örültek, beszélgettünk. Aztán jöttek az asszonyok. Először csak érdeklődve figyeltek, később egyre többet beszélgettünk. A férfiak hónapokig nem köszöntek, legfeljebb messziről méregettek. De leginkább figyelmen kívül hagytak. Semmit nem erőltettem. Hagytam, hogy lassan értsük meg egymást.

A házakba nem mentem be. Sokáig. Nem is hívtak, később is, csak magyarázva, hogy szegényesen élnek, aztán, hogy épp most akartak takarítani... Idő kellett hozzá, hogy bemenjünk. Hogy megértsék, nem akarok semmit, legfeljebb segíteni.

Először mindig bejelentkeztem. Tudták előre, mikor fogok menni. És én betartottam az időpontot. Hogy legyen idejük felkészülni. Akkor úgy éreztem, nem szeretik a véletlenszerű látogatásokat. Ekkorra, amennyire lehetett elpakoltak, kisöpörtek. Persze nem mindenki.

Később már nem szóltam, mikor fogok menni. Sosem tettem megjegyzést semmire. Amikor már a házakban beszélgettünk, óhatatlanul találkoztam a családfőekkel is. Télen meg egyébként is bent van mindenki. Ettől kezdve köszöntünk a férfiakkal is. Azóta sokukkal beszélgetek. Kivel sokat, kivel kevesebbet. Köszönnek, intenek az utcán is.

Van közöttük, aki üdvözlésképp kezet fog velem. Velem, egy nővel.

Ma már mindenhova bemehetek, bejelentés nélkül. Néha látom, hogy friss a felmosás, mire az utca végére érek.

Magázom őket. Ők „csókolommal” köszönnek, és „tetszikelnek”. A velem egyidős, vagy tőlem idősebb asszonyok is. Régebben még próbáltam letegeződni azokkal a nővel, akikkel egykorúak vagyunk. Aztán egy asszony közülük elmagyarázta: hogy képzem, hogy ők tegezzenek... Elfogadtam. Nem erőltetem. Ennek is oka van, hogy így alakult. Talán egyszer ez is megváltozik. A fiatalabb asszonyok néha szólnak, hogy ne magázzam őket. Nehéz, hogy hol húzzam meg a határt, hiszen a gyerekeket tegezem, és vannak gyermekként családosak is.

Hetente próbálok végiglátogatni a családokat. Amióta belelátok az életükbe, sok mindent másképp látok magamban is.

2010.05.29. Hála

Egyszer, amikor még voltak kommentek a bloghoz, azt írta nekem valaki, azért csinálom ezt, mert bizonyára lelkifurdalásom van valami bűn miatt, és így, jótéteményekkel próbálok ellensúlyozni. Nem így van. Nem ezért teszem. És néha nekem is nehéz.

Aki ilyen munkába fog, annak nagyon előre kell néznie. A cél elérése messze van, és mindig meg kell erősíteni magunkban az érzést, tudom, tisztán látom, mit, miért teszek. És ettől nem téríthet el pillanatnyi kudarc, düh, keserűség. Mert felelős vagyok értük.

Sokan ezt nem értik. Hogy miért csinálom, amikor gyakran megbántanak. Hogy nem látom, mennyire hálátlanok? Hogy csak követelőzni tudnak? Hogy hazudnak? Miért nem hagyom már a francba?

Az önzetlen segítséget maguk a támogatók is nehezen értik. Nem ehhez van-

nak szokva. Sokan azt hiszik közülük, hogy ez a munkám, fizetésért teszem. Sokan ezért úgy vélik, nem dolgozom értük eleget. Nem értik, ha szólnak, miért nem ugrok azonnal, mi az, hogy még dolgozom a munkahelyemen.

Hogy én is csak egy ember vagyok.

Mint nemrég is: vasárnap reggel jön a visszahívós sms. Az anya panaszkodik, nincs lábbeli, nem tudnak iskolába menni a gyerekek. Sorban diktálja a cipőméretet, hatot. És, hogy vigyek neki is ruhákat. De én válogassam ki, ne a kollégáim, mert ők mindig „öregeset” raknak, és neki divatos kell.

Aztán, a hét elején megyek. A készletünkben most a hatból négy cipőméret van, és a divatos ruhákra sem maradt időm, sok volt a tennivaló, máshol fontosabb segítség kellett. Az asszony nincs otthon, otthagytam a cipőket a gyerekeknél.

Néhány óra múlva jön az sms. Visszahívom. Tajtézkik, kiabál, hogy keveset vittem, pedig ő megmondta, mi kell. Akkor inkább ne vigyek semmit, ha nem tudok azt, amit kér. Másnak bezzeg... hosszasan ragozza még, majd lecsapja a telefont.

Három nap múlva hív újra. Vagyis hívát az egyik gyerekkel. De hallom a telefonban, mellette áll, mondja, a kislány csak tolmácsol. Ne haragudjak, elnézést kér. Nem haragszom. Tudom, nem engem akart bántani. Nekik is nehéz. Az adomány csak eszköz. Szükségszerűség. Mert nélkülözve nehéz jónak lenni. A másikra figyelni, szeretettel felé fordulni. Sokszor még azoknak is, akik nem nélkülöznek. Valahogy elfelejtődött.

Meg kell tanulnunk együtt gondolkodni. Adni, és elfogadni. Tenni valamit mindkét félnek. Az okok miatt és a célokért. Legfőképpen pedig a gyerekekért.

Messzebb kell nézni. Előre. Túl sokat néztünk hátra, és nem vontuk le a megfelelő következtetéseket sem. Talán még nem késő.

2010.12. 31. Számvetés

Év vége van. Az ember összegez, visszatekint, értékkel. Hogy mi változott. Megtért-e a befektetett energia? Hol, mi nem sikerült? Mi az, amire lehet építeni jövőre?

Sokan mondják nekem: úgysem érsz el semmit. Fölösleges energia. Semmi nem változik. Én nem így érzem. Van változás. Hol nagyobb, hol kisebb. Nyilván a lehetőségetől is sok függ. De az alap már alakul azok kihasználásához.

Próbálom összegezni az eredményeket. Amit lehet, nem lát más, mert nem rendszeres a kapcsolata a családokkal, nem tudja összehasonlítani a napokat, heteket, hónapokat. Sok mindenben segítettük őket. Étkezési díj befizetésekkel, villanyóra visszakötésekkel, segítettünk gyógykezeléseket, honosításokat, más hivatali ügyekben közreműködtünk, ott voltunk születéseknél és temetéseknél, költözéseknél és visszaköltözéseknél, munkahelykeresésnél, és feketemunkánál, próbáltuk enyhíteni a mindennapok gondját élelmiszerosztásokkal, meleg ebédekkel, állandó ruha-és cipőadományokkal, bútorokkal, WC-kel, konyhai felszerelésekkel, építőanyagokkal.

Próbáltuk szebbé tenni az ünnepeket, emlékezetessé tenni a születésnapokat, készítettünk családi fotókat, rendeztünk közös programokat, szerveztünk kirándulásokat, táborokat azoknak, akik sosem jutottak volna el. Befizettünk iskolai előadásokra, mulácscsomagokra, kifizettünk ballagó-képeket, és ballagó-ruhákat, hogy az iskolában egyenlőnek érezzék magukat. Kerestünk jogorvoslatot, ha másképp nem ment. És segítettünk még sok mindenben, tüzelőtől takaróig, csekkbefizetéstől benzinköltségig, mindenben, amikor krízishelyzet alakult ki, és nem volt, aki segítsen. Segítettünk meghallgatással, biztatással, jó szóval, együttgondolkodással. Próbáltuk visszaszorítani az uzsorát, a lopást, az agressziót.

Ez az egyik oldal. Már látom sokakban a kérdést: és ők? Mit tettek ők?

Először is megbíznak bennünk. Sokan. És velük már lehet szabályokról beszélni. Hogy a segítség ne egyoldalú legyen.

Náluk már lettek tisztább házak, kifestett, leburkolt szobák. Összeszedett szemét. Kártyás villanyórák, csökkenő tartozások. Iskolába jár, felszerelést megbecsülő gyerekek. Kevesebb verekedés. Érzékelhetően nagyobb lett a nyugalom a felnőttek között is. Kevesebb a cirkusz, az ordibálás, a verekedésbe torkolló konfliktus. Lettek jobban öltözött, tisztább gyerekek. Ruhában és cipőben. Kevesebb a fejtetű. Kevesebb a patkány. Kevesebb a kórházba kerülő gyerek.

Kicsit csökkent rajtuk a kilátástalanság terhe, mert ott vagyunk, segítünk, visszamegyünk. Már nagyon ritka az ellenünk fordulás, a vádaskodás. Már kölcsönössé vált az egymást tisztelő kommunikáció. Már nem kell remegniük, egymást taposniuk a lehetőségért. Mert lesz másik. Tudják, visszamegyünk.

Persze sok minden nem lett. Mert megmaradt az uzsora, sokaknak könnyebb még mindig a lopás, mint a megszerzés lehetőségének törvényes megkeresése. Megmaradt az ellenségeskedés bizonyos családok között. Nem tudtam tenni a túl sok pénzért szállítók ellen sem, akik kihasználják a másik baját, és mindig emelve az árakat visznek hivatalba, orvoshoz. Még mindig fel-fellángol köztük a „más biztos többet kapott” érzés. Nem lettek még kiskertek, még mindig túl sok az otthon heverésző felnőtt. Már nem a „kérni-kapni mindenáron” szemlélet a jellemző, de még vannak, akik megpróbálják, ha kell hazugságokkal is. Még vannak, akik továbbadják, amit kaptak. Pénzért, másoknak. Még vannak csicskák, a másik nyomorultra irányuló megalázás. Még mindig túl sok a gyerekként teherbe eső lány.

Még nincs munkahely. Ha lenne, az sokat segítene. Az látványos javulást hozna, tudom. De ehhez nem vagyok elég.

Van tehát eredmény: a nyugalom, a bizalom, a remény, ami lassan tenni akarással alakul.

Mi kellett hozzá? Először is megpróbálni megérteni ezt az egészet. Még mindig próbálok. Aztán kellett az állandó jelenlét, segíteni akarás, türelem, folyamatos meg erősítése a jónak, elfogadás, odafordulás, és persze támogatók, akik adják mindazt,

amivel segíthetünk. Így segíthetünk egy olyan rétegnek, ami már önerőből nem képes változtatni. Ahol a törvények adta kényszer sem segít. Ahol csak a szegénység átörökítése folyik. Ahol nem a jó szabályok szervezik a mindennapokat, az életet. A gyerekek életét is. Ezért kell folytatnunk. Miattuk. Nem szabad több generációt hagyni így felnőtté válni.

Talán még nem késő. Talán. De az biztos, hogy az utolsó pillanatban vagyunk.

2012.05.28. A kényszerítés módszertana

A napokban, sokadjára, újra szembesültem vele, ahogy az idős, nyugdíj előtt álló tanárnő magából kikelve próbál hatni rájuk. Odarángatja élém is a fiút: - Na most mondd meg, hogy mit csinálsz tanulás helyett! Semmit! Nem olvas, nem számol! Csak rendetlenkedik! A fiú rángatja a vállát, odébb megy, majd, ahogy várunk a sulis előtt, bemegy a kisboltba. – Látod!/? Most is! Tudod, mit vesz? Napraforgót, és teleköpködi vele az iskolát, a padokat, mindent! – Nem azért ment, hanem rágóért. - szól közbe egy kislány, aki mellettünk áll. – Azt is szétköpködi! Beleragasztja a padba!-mondja tovább a tanárnő. Nagyon ideges.

Megértem. Nehéz velük, sok egyéni bánásmódot igényel közülük, motiválatlanok, behozzák az iskolába mindazt a feszültséget, ami az otthoni létből fakad, a tehetetlenséget, az agressziót, az állandó napi túlélés és a fogyasztásra törekvés ellentmondásait. Túl sokan vannak a napköziben, és nem működnek rendesen délelőtt sem, nemhogy délután. És nehéz őket megérteni. A nélkül pedig nem megy. Nem tudok mit mondani neki. Biztosan azt várná, hogy szidjam én is őket, hiszen a múltkor is mondta, ő nem ezt tanulta, ezekhez nem pedagógus kell. De csak hallgatok. Mert én másképp gondolom, de nem akarom megbántani. Bizonyára remekül dolgozott, amikor még más volt a helyzet, kevesebb volt az olyan probléma, amivel az iskola nem tud mit kezdeni. Ami azonban már egy ideje megvan, belül jött rég az iskola falain, be a tanterembe, az osztályközösségekbe, és ott tornyosul, kezelhetetlenül. A régi módszerek nem használnak. A tekintély már nem a pozícióból jön. A motivációhoz is más utak kellenek.

Végre indulunk, magamhoz szólítom a „legkeményebbeket”, beülünk az autóba. Próbálok kicsit együttműködőbbé tenni őket. Vele. Bár túl sok érvem nincs, mégis próbálok. – Miért nem segítetek kicsit tanítónéninek? - kérdezem. Hallgatnak. – Szeretne ő is eredményesebb lenni veletek... látjátok, nem fiatal már, egész életét végigtanította... fáradt már... Te pl. miért nem olvasol neki? Tudom, hogy tudsz... – Én, neki nem olvasok. – mondja a fiú keskenyre szorított szájjal. – Neki nem. – teszi hozzá még nyomatékosabban. – Miért?- érdeklődöm. – Mert csak kiabálni tud. Megsértegetni. – Meg rángatni. – teszi hozzá a másik.

Aztán hozzák a történeteket, egymás szavába vágva, egészen míg célhoz nem

érünk. Ott körberendezik a székeket, és megkezdődik a foglalkozás, a beszélgetés, amiben olvasnak is, énekelnek, és megfelelő szabályok szerint vitatkoznak. Működnek, ahogy kell. Kicsit még a fiú mellé ülök, félek, hogy az előző stressz kihat erre is, ismerem, nehezen múlik benne a feszültség. Megfogom a kezét, dicsérem, ha hozzászól. Aztán megyek dolgomra, érzem, nem kellek már, már leköti a téma, az együttlét.

A másik faluban próbálunk az intézményrendszerrel együttműködést kialakítani. Most hetente találkozunk, beazonosítjuk a problémákat, keressük a megoldásokat, a közös ráhatások lehetséges módozatait. A körben legutóbb zömében pedagógusok ültek. A problémákban könnyen egyezsége jutunk, ám a megoldásokat csak hatósági eszközökkel tudják elképzelni.

Megvonni, kizárni, büntetni – ezek a leggyakrabban felkínált probléma-megoldási utak. Együttműködő partnerként is a hatóságok szerintük a legmegfelelőbbek, főleg a rendőrség.

Nem mondom, hogy nincs szükség erre is. Hiszen van, amikor semmi más nem használ. Akkor persze kell. De nem mindenhol, és nem mindenkinek. Biztos vagyok abban, hogy az esetek többségében nem ezek a megoldások megfelelőek. Mert ezek csak addig hatnak, amíg a kényszerítés fennáll. Ami belülről épül ki, azok lesznek a meghatározóak. És azt csak a pedagógiai eszközök alakíthatják ki. Persze ez lassabban megy. Több pénz biztosan nem kellene hozzá. Csak több emberség. És türelem.

Készült most egy kis film nálunk. A múlt héten töltöttük fel ide: <http://youtu.be/gXSkfcDwUIA>. A második felében felnőttek beszélnek. Arról, mi változott bennük. Egy olyan munka során, ami mellőzte a kényszerítő eszközöket. Szeretném bizonyítani vele, hogy e nélkül is megy. Bár attól tartok, hogy csak azok értik meg az üzenetét, akik amúgy is hisznek ebben.

Ehhez hasonló írások olvashatók tehát a blogban:

(<http://nyomorszeleblog.hvg.hu/>),

az Esélyegyenlőségi Naplóban: ((<http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=706>)

vagy nyomtatásban, L. Ritók Nóra: Bukdácsoló esélyegyenlőség

(Underground, 2011) c. könyvben.

A családgondozói tevékenység másik fontos része a tanulás és a munka iránti motiváltság megteremtése. Ebben a tanulásához kötődő programjainkat már bemutattuk, de fontos, hogy ennek legyen megfelelője a szülők között is. A generációk óta munkanélküli családokban a munka iránti motivációt ki kell alakítani, mert csak az a szülő képes támasz lenni a tanulásban, aki motivált a munka iránt is.

Ez azonban nagyon nehéz a gazdaságilag elmaradott térségekben.

A munkalehetőség megteremtése kulcskérdés, ebben a település önkormányzatával való együttműködés is szükséges, ami sok esetben tudásmegosztást is jelent.

Ezzel már érintjük a másik fontos területet, hogy nem elég a családra koncentrálni, fontos, hogy egy szegregátumban a közösség egészét is átfogjuk, hogy kialakítsuk az együttműködés képességét ott, ahol a nyomor a szervezőerő, ahol az uzsora és a bűnözés is jelen van, ahol széthúz a falu, a cigány és a nem cigány, de a cigányon belül is az oláh cigány, meg a romungro, ahol nehéz elhiteni: csak együtt sikerülhet. És ott, ahol sem lehetőség, sem forrás nem áll rendelkezésre, ott igazán nehéz bármit kitalálni. De mindenhol lehet valamit, ami értéket teremt, ami előre visz.

Mi a munkahelyteremtésre egy szociális innovációval próbálkoztunk, melyet szociális szövetkezetté szeretnénk majd fejleszteni.

A Szuno projekt bemutatása:

A „Szuno” (romani nyelven, jelentése álom) elnevezésű projekt egy több generációt is átfogó, az integrációt segítő, művészeti alapú tevékenység. A programban a fejlesztés három szintű: a gyermekek szintjén, a családok szintjén, és a közösség szintjén is működik, pozitívan hatva.

Esélyt teremtő próbálkozás egy olyan rétegben, akiknek pozíciója a társadalomban meglehetősen kilátástalan, mert sem szakképzettségük, sem lehetőségük nincs arra, hogy maguknak és gyermekiknek megfelelő életet és jövőt biztosítsanak. De akaratuk, kreativitásuk, munka iránti motiváltságuk megvan. Mostanra sikerült a közösségszervezésnek arra a szintjére jutni, hogy a tevékenység megindítható legyen, hogy az álom valóra válhasson, és megmutathassák, képesek tenni magukért, a jövőjükért. A projektben dolgozó cigány és nem cigány, sőt román asszonyok naponta bizonyítják az összefogást, az együttes akaratot, és azt, hogy hisznek a munka teremtő erejében.

A projekt alapját a gyerekrajzok adják, melyek az alapítvány által fenntartott művészeti iskolában készülnek. Az Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskolában, ahol a gyerekek 70 %-a hátrányos helyzetű, és ahol évente 500 díjat is elnyernek a gyerekek hazai és nemzetközi gyermek képzőművészeti pályázatokon. Ezek a gyerekrajzok adják a motívumait azoknak a hímzéseknek, melyet a gyerekek édesanyjai, lánytestvérei, nagymamáik készítenek el, otthon, megtanulva a keresztes és gobelin-hímzés öltéseit, kissé átírva, átszínezve a motívumokat saját érzéseik szerint. Olyan lányok és asszonyok tanulták ezt meg, akik eddig sosem hímeztek, kézimunkáztak.

Az elkészült hímzéseket patch-work technikával gondolják tovább azok, akik varrni is megtanultak már a projektben. Az így elkészült táskák, nesseszerek, és gyerekzobákba való párnák, faliképek, takarók, bájos, gyermeki formavilágot mutató, sok esetben sajátos, roma dekorativitással ötvözött, kicsit „art brut” stílusú alkotások, melyek kedvességükkel, és esztétikai tartalmukkal remélhetőleg vásárlóközönséget szereznek maguknak.

A projekt szociális jellegét az adja, hogy a bevétel az Igazgyöngy Alapítvány mélyszegénységben élő támogatott családjainak és gyermekinek (akik a projektben dolgoznak) életminőség-javítására fordítódik, mégpedig hármastagozódásban. Részben krízishelyzetek elhárítását szolgálja, élelmiszeradomány, tűzifa, gyógyszer, stb... fedezésével, ami ennél a társadalmi rétegnél a napi megélhetés nehézségein lendít túl, részben a tevékenység anyagköltségeire fordítódik, egy része pedig más szociális projektek (pl. oktatási vagy önfenntartási programok, mint kiskertprogram, biobrikett-készítő program, stb..) fedezésére szolgál, melyről a közösség közösen dönt.

A Szuno projekt jelenlegi helyzete:

Toldon 32 asszony dolgozik benne, és még két faluban hímeznek és varrnak, összesen több mint ötvenen. A következő lépésben egy asztalos tevékenységet szeretnénk beindítani a férfiakkal, amelynek keretében kisbútorok, gyermekbútorok készülnének, ugyanebben a stílusban.

Az értékesítésben, marketing tevékenységben sok támogatónk nyújt segítséget a webshop üzemeltetésétől a facebookos kampányig, a dizájntól a mintadarabok elkészítéséig. Sikerült egy olyan terméket kitalálni, ami újszerű, esztétikus, és remélhetőleg tartósan hoz vásárlóközösséget.

A projekt eddigi tapasztalatai egy dologban megerősítettek bennünket: a mélyszegénységben élők integrációjában kulcskérdés az értelmes, teremtő emberi tevékenység, a munka. Mindennél hatékonyabban változtat szemléletet, ad tartást, motivációt.

Mint korábban említettem, fontos elem még ezen a területen a közösségfejlesztési munka. A nyomor sajátos viszonylatokat teremt, alá és fölérendeltségeket, amit csak tovább bonyolít a cigány lakosság összetételéből adódó ellentételmaz (oláh cigány, romungro, román cigány), az őshonos és betelepülő cigány családok értékrendszerének különbözősége, a nagycsaládok hierarchikus tagozódása, az életvitelszerűen bűnözésből élő családok helye a falun belül. Nehéz ebben egységes vonalat meghatározni, összefogást, szolidaritást kiváltani. A településeken a többségi társadalom elutasítása erős, a két réteg közelítése nagy nehézségekbe ütközik. A megoldás az átlátható és indokolható adományozási szempontokkal és a közösségépítő rendezvényekkel körvonalazódik.

Összegzés:

Ez a szerteágazó családgondozói munka is a gyerekek érdekében történik. Minden szálát azért mozgatunk, hogy az iskolai pozitív hatások erősödjenek. Tudomásul vesszük azonban azt, hogy nem lehet pusztán a hatásra koncentrálni.

Az is teljesen bizonyos, hogy ennek a munkának

csak akkor van értelme, sikere, ha mindenbe bevonjuk azokat, akikre a hatás irányul. A megoldáshoz vezető út csak a kettőnk tudásával körvonalazódik, és a kettőnk akaratától lesz sikeres. Amiben az ő tudásuk, tapasztalásuk éppúgy benne van, mint a mienk, csak mások a szerepek, de a célunk ugyanaz. És bizony, a megértetés is feladat... mert lehet, ahhoz is hiányzik valami. És nem biztos, hogy csak belőlük. Gyakran belőlünk is. Mert a többség nem azon gondolkodik, hogy vajon miért nem működik a dolog, hanem ténszerűen megállapít, bűnbakként kijelölve azt, aki nem hajlandó a hatásokat befogadni, és annak megfelelően azonnal másképp működni.

Igen, azt hiszem a legnagyobb baj, hogy nem akarjuk megkeresni és megérteni az okokat. Azok nélkül akarunk valamit kikényszeríteni, túl gyorsan, ha kell erőszakkal is. Nem akarjuk a munkánk részévé tenni azt a tudást, amit tőlük szerezhetnénk meg ahhoz, hogy sikeresek lehessünk.

3.) Együttes hatások

A családgondozási, közösségépítési tevékenység közben számtalan esetben tapasztaltuk meg, hogy sok probléma, gond elkerülhető lett volna, ha a különféle ágazatok, intézmények együttműködnének egymással, és nem párhuzamosan próbálkoznának problémákat kezelni. Éppen ezért próbálkozunk egy társadalmi kerek-asztal szervezésével, mikor rendszeresen összejövünk mindazokkal az intézményekkel, szervezetekkel, akik a célcsoporttal kapcsolatba kerültek. Ám e munka során számtalan konfliktust adódott. Civil szervezetünk mindig olyan hibákat tárt fel, amelyek az intézmények nem megfelelő működéséből adódtak. A jelzéseket vi-

szont ezek az intézmények rosszul fogadták, hisz nincs kialakult gyakorlata annak, hogy a civil szervezetekkel együttműködjenek.

Ezért munkánk harmadik területe az intézményi hatások harmonizálása. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy a különféle ágazatok párhuzamosan, csupán formális együttműködésekkel hatnak, hiányzik a megfelelő problémakezelés érdekében végzett összehangolás. A háló, aminek segítő, védő funkciója lenne, sok helyen lyukas.

Most, munkánk jelentős része a rendszer működési hibáit foltozgatja. Mondhatjuk, sokszor helyettük dolgozunk. Mert sok dolognak a rendszeren belül lenne helye, ha lenne rá forrás, idő, szándék, akarat. De sok esetben nincs. Nincs, mert itt is fontosabb az adminisztratív módon történő megfelelés, mint a valós problémakezelés. Mert az elvárás, elszámoltatás rendszerében a hangsúlyok elcsúsztak. Valami úgy rögzült, olyan rendszerben, hogy a negatívumok nagyobb szerepet kapnak, mint a pozitívumok. Az eszközök a kényszerítés, és nem a meggyőzés felé mozdultak el, ezek hoztak látványos és gyors sikert, még, ha tudja is mindenki, hogy hosszú távon nem működtet, nem hatékony.

A helyzetet csak tovább rontja a pénzügyi források beszűkülése, a mozgástér fokozatos csökkenése. Nincs például a jövedelemviszonyokhoz igazítva a gyerekek gyógyszerellátása, betegség esetén nincs miből kiváltani, nem érik el a szűrővizsgálatokat, mert nincs pénzük még megelőlegezni sem az útiköltséget... lehetetlen anynyi pénzt összeszedniük, hogy visszaköttessék a villanyt... A rendszer pedig ezekre nem nyújt megoldást. Mert erre nincs forrás, sőt, sokszor a saját működésre sem.

Pozitív irányú hatást alig találni. Ez nehezebb is, meg főleg hosszadalmasabb, kell hozzá a bizalom, de erre sem idő, sem szándék nincs. Sajnos, egyik fél felől sem. Az egyik kikényszerít, a másik ezzel szembehelyezkedik és befeszít. Ebből nehéz pozitív változást elindítani.

Minket is sokan támadtak a hivatali rendszerből. Hogy csak adunk, és nincs semmi elvárás. Hogy leszednek, becsapnak bennünket. Aztán lassan elkezdett változni a dolog. Az adományokkal értettük meg a családokkal, hogy segíteni, nem büntetni akarunk. És a bizalmi légkörben ki tudtuk alakítani az elvárások rendszerét. A segítségnyújtás ugyanis a saját akarat felmutatásához kötődik. Aminek lehet, hogy nem lesz először látványos eredménye. Amit sokszor kell újra átbeszélni. Amihez még sokáig mellettük kell lenni. De mi már tudjuk, hogy elindult valami. Bennük, belülről. És ez a legfontosabb.

A szemlélet, együttműködések kialakítására a legmegfelelőbb eszköznek a „Társadalmi Kerekasztalt” találtuk.

Azt tapasztaltuk, hogy sok esetben a fogalmak értelmezésében is gondok vannak, nem beszélve az előítéletek felvállalásáról, az őszinte problémafeltárásról.

Mivel több településen próbáltuk már ki ezt az elemet, így vannak már olyan reakciók, amelyeket tipikusként kezelhetünk, így az alapelvek itt is lefektethetők.

Alapelvek:

- A kerekasztalnál mindig legyen valaki a célcsoportból. E nélkül „magunk közt vagyunk” típusú beszélgetések alakulnak ki, amelyben órák mennek el fölöslegesen, a sztereotípiák ismételtetésével, annak bizonygatásával, hogy „ezekkel” nem lehet kezdeni semmit. Olyan mondatok hangzanak el, amelyek nem előre visznek, és nem a tenni akarást, sokkal inkább a kirekesztést, tehetetlenséget erősítik meg. Ha csak egy ember is ott ül a romák közül, a beszélgetés sokkal konstruktívabb lesz.
- Igyekezzünk minden olyan társadalmi szereplőt megszólítani, aki bármilyen vonalon kapcsolódik a problémához. Oktatási, egészségügyi, hatósági, szociális, egyházi, rendvédelmi, civil érdekképviselői oldalról egyaránt legyen képviselő a beszélgetéseken.
- Szerencsés, ha külső személy moderálja a beszélgetést, aki független mindenkitől. Így megakadályozható az óhatatlan hierarchizálódás, ami gátolhatja a szervezetek egyenrangú részvételét, és negatív folyamatokat indíthat meg. Ha mi, a civil szervezet moderálunk, az intézményrendszer képviselői azt érzik, diktálunk nekik, föléjük helyezkedünk, még, ha ennek nyoma sincs, csak anyyi, hogy mi adjuk meg a szót.

A működés hatékonyabbá tétele miatt gondoltuk, hogy eleinte egy rendszeresebb együttgondolkodás, a problémák feltérképezése előbbre vihető lehet. Később lehetnek ritkábbak, de rendszeresekek a találkozók.

Ezért kezdeményeztünk egy alaposabb, tematizált megbeszélés-sorozatot, amelyben a hatósági-szolgáltatási-segítő szféra együttműködésében, közös szándékkal és tudással, a lehetőségeink számbavételével, a hiányterületek lefedésével előbbre léphetünk.

A Társadalmi Kerekasztal tematikája:

- Bemutatkozás, problématerkép.
- Tudástérkép készítése.
- Saját lehetőségeink és korlátaink.
- Együttes erőforrások. Együttműködési lehetőségek felvázolása.
- Konfliktushelyzetek, megoldási lehetőségek a konkrét esetek tükrében.

- Munkatervkészítés. Együttműködési területek konkretizálása. Időrendi tervezés.
- Esetmegbeszélések, egyeztetések, sikertáblázattal, kudarclistával. Megoldási tervek kidolgozása.

Ez az elem a pozitívan ható együttműködésnek a megalapozását szolgálja, szükség esetén külön szakértők segítségét is igénybe véve. Ilyen módon a civil kontrol megjelenhet egy olyan terület működésében, amire kiemelten szükség van. A találkozóknak során egy olyan stratégiát szeretnénk kidolgozni, ami megteremti a civil szféra és az intézmények együttműködésének mechanizmusát.

Az elem sikerét csak egy nagyon kiterjedt partneri rendszer biztosíthatja, ebben a különféle intézményekkel (óvodák, általános iskolák, gyermekjóléti szolgálatok, családsegítők, gyámhivatalok, gyámhatóságok, rendőrség, védőnői és háziorvosi szolgálat, önkormányzati irodák) és érdekképviselői szervekkel (cigány kisebbségi önkormányzatok), illetve civil szerveződésekkel (alapítványok, egyesületek) történő kapcsolattartás mellett fontosak a családi, illetve egyéni partneri kapcsolatok is. A projekt célja egy partneri együttműködés, melyben a civil kontroll érvényesíthető.

A folyamatban megfigyelhető pontok, amelyekből nehéz elmozdulni:

- A résztvevők nem jeleznek problémát, szerintük minden rendben van a településen.
- Ők mindannyian hibátlanul dolgoznak, a célcsoport viszont kezelhetetlen, képzetlenség hatni rájuk.
- Csak a hatósági-kényszerítő eszközök jelenthetnek megoldást.
- „Túlzottan sok támogatást kapnak, el kell venni tőlük azt is, ami van.”
- A határok túlzott betartása. „Nem az én dolgom.”
- „Ennyiért, ennyi időben, ilyen infrastruktúrával nem lehet megfelelően elvégezni a munkát.” A leterheltség túl nagy.
- A munkának nincs eredménye, nincs tartós hatás.
- Alsóbbrendűnek kezelik csoport, akiben nem látnak pozitív dolgokat.
- Olyan elvárásokat állítanak, amelyeknek a célcsoport tudás és lehetőség híján nem képes megfelelni.
- „Főlegesen együtt, összehangoltan próbálkozni, ki van ez már találva, tegye mindenkinek a dolgát.”
- A törvények, rendeletek szentek és sérthetetlenek. Nem megváltoztathatók, és nem rugalmasak. „Nekem ez van előírva.”

Összegzés:

Amikor elindultunk, és egy-egy gyereknél segítő tevékenységbe kezdtünk, még nem gondoltuk, hogy ekkora problémahalmazzal találkozunk. Mind a rendszer, mind a közösségek leginkább a „tanult tehetetlenség” megtartása irányában mozdul. A rendszer a tőle való függéssel, a „csak úgy jó, ahogy mi mondjuk” szemlélettel kényszerít ki lépéseket, ugyanakkor elvár olyan dolgokat, amire a családok képtelenek. A családokban pedig kialakult a „nekünk úgy sem megy” érzése, ami konzerválja az akaratot, a tenni akarást. Ehhez jön még a többségi társadalom közege, amely elutasító, sokszor rasszista, általánosít, és az esélyt sem adja meg nekik.

A mi munkánk azt bizonyítja, hogy helyi jelenléttel, következetességgel, bizalmi légkörben igenis létrehozható elmozdulás. A gyerekekkel kevesebb a gond az iskolában, családjaiknál javult a mentális állapot, partnerré tudtuk tenni a szülőket a gyerekek fejlesztése érdekében, javult a lakókörnyezet állapota, kevesebb lett az agresszív megnyilvánulás, és legutóbbi projektünkkel, a Szuno programmal lépéseket tettünk a munkahelyteremtés irányába is.

Sok próbálkozásunk volt már, innovatív ötletek, projektek. Mindegyik fontos tapasztalatokat adott.

Sok integrációs kezdeményezés, sikeres innováció volt már az országban. Azonban ezek zöme rendre eltűnik, szakirodalmi lábjegyzetté válik. Amikor az ember elindít egy ilyen programot, megkeresi hozzá a támogatókat. Pályázatokból, cégektől, magánemberektől. Aztán, amikor a sikere mérhető, amikor adaptációra kész, mindenki szeretné a rendszerben látni. Ám ez, valami miatt nálunk nem nagyon sikerül. A mindenkor regnáló kormány nem nyúl ezek után a tapasztalatok után. Mindig új lappal, új ötletekkel, új emberekkel a saját elképzeléseit kívánja megvalósítani. Négyévente váltunk. Sok érték ment már így veszendőbe.

Nem tudom, hogyan lehetne ezt megváltoztatni. A terepen dolgozók eredményeit, tapasztalatát nem lenne szabad elengedni. Mert nem magunkért tesszük azt, amit teszünk. Nem is egy-egy felmutatható, látványos sikerért. Sokkal inkább azért, mert igazi változást szeretnénk. Esélyt teremteni mindenkinek, a demokrácia szabályai szerint.

A stratégiánk kulcselemei – a partneri viszony, a rugalmasság, a türelem, a bizalmi létkör, az együttműködés, az elfogadás. Mindezekkel számunkra bizonyítottan elérhető, hogy belülről jövő igényként fogalmazódjon meg a célcsoportban a változás igénye, az ellátórendszert pedig a siker mozgátsa tovább az együttműködés útján. A végcél az, hogy csökkenjen a halmozottan hátrányos helyzetűek (tehát tanulatlan, szegénységben élők) száma, a modellben részt vevő gyerekek eljussanak a középiskola befejezéséig, szakmatanulásig, és képesek legyenek saját sorsukon változtatni.

Az adaptációhoz hasznosítható ismereteket adó módszertani és dokumentumfilmek a munkánkról:

- Pálos György: Ahogy te akarsz
<http://www.youtube.com/watch?v=M-s7SrYsXk4>
- Kőszegi Edit - Szuhay Péter: Mesésrajzok
<http://youtu.be/gXSkfcDwUIA>
- Riport a Zárórában
http://videotar.mtv.hu/Videok/2011/02/03/09/Zarora_2011_februar_2__Vendeg_L_Ritok.aspx
- Mire jó az iskola? (A Kurt Lewin Alapítvány kisfilmje)
<http://igazgyongy-alapitvany.hu/mediaban/videok/>
- Toldi képek
http://www.indavideo.hu/video/Toldi_kepek